

С. М. Яременко, канд. екон. наук, доц.
кафедри менеджменту банківської діяльності
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

КОМПЛЕКСНА СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ Й УПРАВЛІННЯ НЕЮ

АНОТАЦІЯ. У статті обґрунтовується необхідність створення комплексної системи економічної безпеки банку і розкриваються основні положення управління нею. Доводиться, що найоптимальнішим підходом управління комплексною системою безпеки банку може бути управління корпоративним інтересом всіх суб'єктів, які мають відношення до діяльності банку: власники, працівники і клієнти банку, держава.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічна безпека банку, комплексна система економічної безпеки банку, управління комплексною системою економічної безпеки банку, корпоративний характер управління комплексною системою економічної безпеки банку, методи управління в комплексній системі економічної безпеки банку.

АННОТАЦИЯ. В статье обосновывается необходимость создания комплексной системы экономической безопасности банка и раскрываются основные положения управления ею. Доказывается, что наиболее оптимальным подходом управления комплексной системой безопасности банка может быть управление корпоративным интересом всех субъектов, которые имеют отношение к деятельности банка: собственники, работники и клиенты банка, государство.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: экономическая безопасность банка, комплексная система экономической безопасности банка, управление комплексной системой безопасности банка, корпоративный характер управления комплексной системой безопасности банка, методы управления комплексной системой безопасности банка.

ABSTRACT. In the article the necessity of creation of the complex system of economic security of bank is grounded and the substantive provisions of management open up by her. Proved, that by the most optimal approach of management the complex system of safety of bank can be a management by corporate interest of all subjects which relate to activity of bank: owners, workers and clients of bank, state.

KEY WORDS: economic security of bank, complex system of economic security of bank, management by the complex system of safety of bank, corporate character of management by the complex system of safety of bank, management methods by the complex system of safety of bank.

В умовах фінансової кризи для банків все більше актуалізується проблема пошуку нових рішень у сфері забезпечення економічної безпеки їх діяльності. Актуальність цього питання обумовлюється рядом взаємопов'язаних факторів, серед яких висока уразливість банків від існуючих загроз, які породжуються нестабільністю політичної і соціально-економічної ситуації в країні,

недосконалість банківського законодавства, криміналізація суспільства, недостатньо ефективне управління діяльністю банків, недобросовісна поведінка та невисокий професійний рівень певної частини працівників банків. За таких умов банки вимушені приділяти підвищену увагу забезпеченню своєї безпеки, орієнтуючись насамперед на власні можливості. Однак проведений аналіз стану економічної безпеки вітчизняних банків показує, що існуючі системи безпеки функціонують лише в режимі захисту від загроз, а не протидії їм, і здебільшого передбачають шаблонні заходи, які не завжди дають позитивний результат. Заходи безпеки банків обмежуються діяльністю безпосередньо підрозділів безпеки без поширення функцій безпеки на інші підрозділи банків. Головним же недоліком організації систем банківської безпеки є зосередження зусиль на виявленні порушень у банках, а не на їх попередженні, недотримання принципу цілеспрямованості безпеки, особливо в питанні захисту економічних інтересів банків. Часто економічна безпека в банках ототожнюється з ефективністю управління фінансовою діяльністю, або викриттям злочинних посягань на власність банків чи перевіркою клієнтів. Банківська безпека не вважається одним із показників, які характеризують стан банку, її заходи відокремлені, як правило, не системні, не комплексні і здебільшого мають пасивний характер.

З огляду на зазначене виникає необхідність комплексного підходу до забезпечення економічної безпеки банків, практична реалізація якого може бути здійснена через створення у банках комплексної системи економічної безпеки. Ефективність останньої буде забезпечуватись через поєднання можливостей різних видів безпеки (фінансової, інформаційної, кадрової безпеки, безпеки матеріальних ресурсів), взаємоузгоджений, цілеспрямований їх вплив на діяльність банку, формування сприятливих умов для отримання запланованого результату. Разом з тим, комплексна система економічної безпеки банку буде ефективною тільки за умови якісного управління нею. Саме необхідність пошуку методів управління вказаною системою і обумовлює актуальність теми даної статті.

Сучасні підходи до забезпечення економічної і фінансової безпеки банків, їх надійності і стійкості представлені в працях О. О. Барановського [1], І. А. Богданова [2], А. В. Гаврилюка [3], М. М. Зацеркляного [4], М. І. Зубка [5], І. А. Конопльової [2], С. А. Кузнецова [6], Г. В. Мандзюка [7], О. Ф. Мельникова [4], С. І. Пучкова [6] та ін.

Віддаючи належне доробку вчених у цій сфері, слід зауважити, що у вітчизняній економічній літературі бракує комплексних

досліджень, які стосуються проблеми забезпечення економічної безпеки банків, а таке питання як формування комплексного та системного підходу до забезпечення економічної безпеки банку, організації її функціонування та управління нею взагалі виявилось малодослідженим. Саме тому метою даної статті є обґрунтування комплексного підходу до формування системи економічної безпеки банку та управління нею на основі формування, реалізації та захисту корпоративного інтересу у сфері безпеки.

Різноманітність загроз банківській діяльності, непередбачений характер їх впливу на банки обумовлює формування комплексу заходів щодо захисту від них. Разом з тим, непередбаченість загроз спостерігається лише щодо певних ситуацій, регіонів, окремих банків, у той час як у масовому їх прояві існують певні залежності та закономірності. За таких умов виникає необхідність системного підходу до протидії таким загрозам, який би враховував вказані закономірності і формував адекватні (закономірні) дії систем банківської безпеки. Тобто, діяльність банків повинна мати режимний характер, а саме бути спеціально врегульованою стосовно формування та використання усіх видів ресурсів банку, його поведінки та поведінки персоналу, проведення банківських операцій в умовах дії несприятливих факторів. Реалізація такого підходу, з точки зору безпеки банку, може бути ефективною лише за умов створення у банках комплексної системи економічної безпеки. Тут *під такою системою можемо розуміти певну комбінацію елементів (безпеки матеріальних ресурсів, фінансової безпеки, інформаційної безпеки та кадрової безпеки) пов'язаних між собою різносторонніми зв'язками та спрямованими на захист від загроз та протидію ним по найбільш важливих напрямках діяльності банку.*

У свою чергу забезпечення безпеки матеріальних ресурсів здійснюється через формування комплексу заходів, пов'язаних з об'єктивним їх обліком, запровадженням неминучої відповідальності за їх втрату, нестачу чи інші посягання на матеріальні цінності, надійною їх охороною, контролем їх наявності та експлуатації, а також ефективним правовим регулюванням взаємовідносин адміністрації банків та їх персоналу стосовно матеріальних ресурсів.

Основні зусилля фінансової безпеки мають бути спрямовані на забезпечення фінансової стійкості та фінансової незалежності банків, формування їх здатності зберігати свої фінансові можливості на необхідному рівні під впливом різного роду небезпек і загроз.

В основу інформаційної безпеки має бути покладено інформаційне забезпечення діяльності банків та захист їх інформації, що має обмежений доступ.

Забезпечення кадрової безпеки передбачає мінімізацію загроз банку від діяльності та поведінки його персоналу.

При формуванні форми управління комплексною системою економічної безпеки буде доцільним виходити з функцій та призначення даної системи в діяльності банку. Тобто управління комплексною системою економічної безпеки має спочатку забезпечити вплив на функціонування самої системи, а через неї — на діяльність банку та стан його безпеки. Крім того, зазначений вплив має здійснюватися не лише загальноприйнятими методами, а й з використанням специфічних методів, притаманних саме безпеці банківської діяльності. За таких умов можна зробити висновок, що *під управлінням комплексною системою економічної безпеки банку можна розуміти цілеспрямований вплив органів управління банку на його стан та діяльність за допомогою заходів безпеки.*

Базовими принципами управління комплексною системою економічної безпеки, крім загальновідомих (законність, цілеспрямованість, відповідальність і т. д.), мають бути забезпечення розвитку та безпеки. Тут ми маємо виходити із загальноприйнятих законів суспільного розвитку, згідно з якими рівень розвитку будь-якої організації визначається рівнем розвитку її потреб та інтересів, а рівень безпеки — рівнем задоволення цих потреб і інтересів. Управління має забезпечити збалансованість цих рівнів. Розвиток, задоволення і захист потреб і інтересів формують вимоги до управління, яке якраз і забезпечить оптимальне співвідношення розвитку і безпеки як безпосередньо банку, так і суб'єктів, які забезпечують діяльність банку та формують умови для його функціонування, тобто персоналу, клієнтів та держави. Виходячи з такого підходу, управління комплексною системою економічної безпеки банку з погляду розвитку, задоволення і захисту його інтересів буде мати корпоративний характер.

Тобто процес управління має бути організовано через вплив на умови і фактори, що забезпечують розвиток і безпеку банку як корпоративний інтерес. Виходячи з цього основними функціями управління комплексною системою економічної безпеки банку мають бути: об'єктивний аналіз умов та їх формування для забезпечення розвитку банку, прогноз (розрахунок) їх розвитку і перспектив діяльності банку, оцінка можливих загроз та негативних факторів, визначення шляхів їх нейтралізації в банківській

діяльності, забезпечення адекватної реакції елементів структури банку та використання його можливостей для подолання загроз.

Реалізація зазначених функцій згідно із запропонованим підходом до процесу управління комплексною системою економічної безпеки банку буде пов'язана з формуванням, реалізацією та захистом інтересів з питань безпеки самого банку, його персоналу та клієнтів, а також держави.

Формування інтересів передбачає визначення потреб у безпеці всіх суб'єктів щодо яких спрямовано управлінський вплив у комплексній системі економічної безпеки банку. Крім того, потреби в безпеці мають бути адекватні сучасним умовам та можливостям кожного із суб'єктів, забезпечувати їх розвиток у галузі безпеки, тому тут мають бути встановлені відповідні нормативи та рівні. Більше того, управління у своєму плануванні має орієнтуватися на такі нормативи, а також забезпечувати контроль відповідності потреб зазначеним нормативам. До основних таких показників у формуванні потреб безпеки можна було б віднести: рівень знань про небезпеки і загрози та шляхи їх подолання; економічну та фізичну стійкість до загроз; автономність та живучість (здатність підтримувати певний час на необхідному рівні свої можливості); здатність до відтворення (темпи, обсяги прибутку, достатку); національну незалежність і т. д.

Реалізація інтересів передбачає практичну діяльність щодо задоволення потреб безпеки як складову інтересу певного суб'єкта в конкретних умовах. Тобто управління комплексною системою економічної безпеки банку має передбачати визначення та планування комплексу заходів, адекватних існуючим загрозам суб'єкта, своєчасне й ефективне їх проведення та ліквідацію наслідків. Тут важливим буде забезпечення моніторингу стану захищеності інтересів відповідних суб'єктів як складової комплексної системи економічної безпеки. Реалізація інтересів як потреб безпеки здійснюється всіма суб'єктами, стосовно яких забезпечується управлінський вплив як самотійно, так і в сукупності.

Захист інтересів у сфері безпеки з погляду управління процесом передбачає утримання на необхідному рівні захисних можливостей суб'єктів за рахунок формування їх економічного, інтелектуального, фізичного та іншого потенціалу відповідно до потреб безпеки та умов, в яких вона реалізує свої функції.

Ураховуючи, що інтереси мають суб'єктивну (можливості суб'єкта щодо формування потреб безпеки та їх внутрішня структура) та об'єктивну (діяльність суб'єкта щодо реалізації задоволення зазначених потреб) сторони, процес управління комплекс-

ною системою економічної безпеки банку має впливати на обидві ці складові інтересів та їх суб'єктів. При цьому, забезпечуючи вплив на суб'єктивну сторону, процес управління має бути спрямований на формування відповідного менталітету щодо формування, реалізації та захисту інтересів безпеки. А здійснюючи вплив на об'єктивну сторону, процес управління повинен спрямовуватися на формування умов діяльності суб'єктів щодо задоволення своїх потреб та розвитку інтересів з питань безпеки.

Враховуючи ж, що інтереси є достатньо стійкими і мають, як правило, довгостроковий характер, процес управління, впливаючи на їх формування, реалізацію та захист буде забезпечувати формування відповідної ідеології, усвідомленого переконання в безпечній поведінці банку, персоналу, клієнтів, державних органів на ринку банківських послуг, адекватній умовам функціонування даного ринку.

Ураховуючи, що управління є самостійною сферою діяльності, його предметом є взаємовідносини, що складаються між суб'єктами, які, з одного боку, забезпечують вплив, а з другого — сприймають його, тобто в управлінні існують свій суб'єкт і об'єкт. Водночас управління комплексною системою економічної безпеки банку не може бути абсолютно самостійним видом діяльності. Спрямовуючи свій вплив на забезпечення відповідного стану банку, управління комплексною системою економічної безпеки є лише елементом загальної системи управління банком і спирається на ті ж самі ресурси, що й остання. Тобто, говорячи про суб'єкти управління, можна зазначити, що ними будуть органи діяльності банку: загальні збори, рада акціонерів, правління банку, голова правління, дорадчі органи, які формуються у банку. В окремих випадках у банках можуть утворюватися дорадчі органи для координації дій сил безпеки банку з виконання якихось специфічних функцій у певні періоди його діяльності.

Об'єктом управління комплексною системою економічної безпеки банку можна вважати діяльність банку (підрозділів, установ, окремих осіб) щодо забезпечення його розвитку та безпеки.

Виходячи з предмета управління, яким є взаємовідносини, що виникають у процесі управління між його суб'єктами і об'єктами, необхідно звернути увагу на побудову зазначених взаємовідносин. Практика управлінської діяльності показує, що основу таких взаємовідносин утворюють відповідні методики впливу суб'єкта на об'єкт з метою спонукання останнього до відповідної діяльності. Звичайно, і об'єкти справляють відповідний вплив на суб'єктів управління, але лише з того погляду, що забезпечує удосконалення управлінських взаємовідносин.

Методи управління в комплексній системі економічної безпеки банку будуть залежати від того, який рівень режиму має бути сформовано в банку. Останній же залежатиме від потреб та інтересів відповідних суб'єктів і може формуватися як потреба захисту від загроз або потреба протидії їм, тобто формувати пасивну чи активну форму режиму безпеки.

Загалом же пасивний та активний режими формують рівень безпеки, який є адекватним ситуації, що утворюється навколо банку. Водночас, зазначений рівень повинен враховувати потреби й інтереси з питань безпеки як самого банку, так і його персоналу, клієнтів та держави.

Таким чином, управління комплексною системою економічної безпеки банку здійснюється на основі формування, реалізації і захисту корпоративного інтересу в сфері безпеки. Враховуючи, що інтереси безпеки притаманні банку, його працівникам і клієнтам, і в цьому є зацікавленість держави, то на рівні банку формується корпоративний інтерес з безпеки. Вплив банку на формування, реалізацію і захист даного інтересу і буде складати основу управління безпекою, а оскільки реалізація всіх завдань безпеки здійснюється через комплексну систему економічної безпеки банку, то такий підхід буде притаманним і до управління даною системою.

Література

1. *Барановський О. І.* Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / Барановський О. І. — К.: КНТЕУ, 2004. — 759 с.
2. *Коноплева И. А.* Управление безопасностью и безопасность бизнеса: учеб. пособ. для вузов / И. Коноплева, И. Богданов. — М.: ИНФРА-М, 2008. — 448 с. — (Высшее образование).
3. *Гаврилюк А. В.* Формування системи управління економічною безпекою підприємництва / А. В. Гаврилюк // Економіка та держава. — 2005. — № 10. — С. 43—45.
4. *Зацеркляний М. М.* Основи економічної безпеки : навч. посіб. / М. Зацеркляний, О. Мельников. — К.: КНТ, 2009. — 337 с.
5. *Зубок М. І.* Безпека банківської діяльності : навч. посіб. / Зубок М. І. — К.: КНЕУ, 2002. — 190 с.
6. *Пучков С. И.* Управление системой безопасности фирмы / Пучков С. И., Кузнецов С. А. — М.: АСТ-ПРЕСС, 2001. — 128 с.
7. *Мандзюк Г. В.* Фінансова безпека банківської системи України: стан та тенденції / Г. В. Мандзюк // Вісник соціально-економічних досліджень. — Одеса, 2006. — Вип. 24. — С. 123—129.

Стаття надійшла до редакції: 14.01.2011 р.